

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi

Dağıtım: Genel
5 Kasım 2014

Orijinal: İNGİLİZCE
Gözden geçirilmemiş ön kopya

Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi

Kadınların mülteci statüsü, sığınma, vatandaşlık ve vatansızlığının toplumsal cinsiyetle ilgili boyutlarına ilişkin 32 Sayılı Genel Tavsiye Kararı

I. Giriş

1. Mevcut Genel Tavsiye Kararı ile Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, kadınların mülteci statüsü, sığınma, tabiiyet ve vatansızlığıyla ilgili ayrımcılık yapılmaması ve toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve Sözleşmenin İhtiyari Protokolü çerçevesindeki yükümlülüklerini yerine getirecek mevzuat ve politikaya ilişkin önlemlerle birlikte uygun diğer önlemler konusunda taraf Devletlere yetkili bir kılavuz sunmayı amaçlamaktadır.

2. Bu Sözleşme, uluslararası hukukun gelişimine katkıda bulunan ve bu gelişime uyum sağlayan dinamik bir araçtır. Mevcut Genel Tavsiye Kararı, Sözleşme çerçevesinde taraf Devletlerin raporlarının ve Komite'nin bu raporlara ilişkin nihai gözlemlerinin yanı sıra, kadına karşı şiddet hakkındaki 19 Sayılı Genel Tavsiye Kararı, göçmen kadın işçiler hakkındaki 26 Sayılı Genel Tavsiye Kararı, Sözleşmenin 2. Maddesi çerçevesinde Taraf Devletlerin temel yükümlülükleri hakkındaki 28 Sayılı Genel Tavsiye Kararı ve çatışmanın önlenmesi, çatışma ve çatışma sonrası durumlarda kadına ilişkin 30 Sayılı Genel Tavsiye Kararı da dahil olmak üzere, Komite'nin daha önceki genel tavsiye kararları üzerine hazırlanmıştır.

3. III. Bölümde Komite, yerinden edilme sürecinde kadın sığınmacılara ve mültecilere ilişkin, sığınma süreçlerine özellikle odaklanarak, toplumsal cinsiyet eşitliği ve ayrımcılık yapmama yükümlülüklerinin Sözleşmenin taraf Devletlerince yerine getirilmesi için çabalamaktadır. IV. Bölümde Komite, vatandaşlık edinme, değiştirme ya da elinde bulundurma ve kendi vatandaşlığını çocuklarına ve eşlerine aktarma hakları da dahil olmak üzere, kadınların vatandaşlık hakkına ilişkin olarak, toplumsal cinsiyet ve ayrımcılık yapmama ilkelerinin taraf Devletlerce yerine getirilmesini sağlamak için çabalamaktadır.

II. Genel tavsiye kararının kapsamı

4. Mevcut Genel Tavsiye Kararının kapsamı ve amacı, medeni hallerine bakmaksızın, siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel ve sivil alanda ya da diğer alanlarda, tüm insan hakları ve temel özgürlüklerin tanınması, bu hak ve özgürlüklerden faydalanılması veya bunların kullanılmasında kadınlara karşı her türlü ayrımcılığı ortadan kaldıracak işbu Sözleşmenin genel kapsamı ve amacı bağlamında belirlenmelidir. Bu genel kapsam çerçevesinde, mevcut Genel Tavsiye Kararının amacı Sözleşme çerçevesindeki yükümlülüklerinin her açıdan nasıl ele alınacağı ve barış zamanında, uluslararası ve uluslararası olmayan silahlı çatışma durumlarında ve işgal durumlarında mülteci, sığınmacı ve vatansız kadınların ayrımcılığa uğramama ve tam eşitlik haklarına saygı gösterme, bu hakları koruma ve yerine getirme yükümlülüklerini nasıl üstleneceği konusunda taraf Devletlere kılavuzluk etmektedir.

5. Toplumsal cinsiyete özgü insan hakları aracı olarak bu Sözleşme, burada açık bir şekilde ifade edilmeyen ancak kadın ve erkek eşitliğinin sağlanması üzerinde etkisi olan diğer hakları da kapsamaktadır¹. Bu bakımdan, Sözleşme insan hakları hukuku için toplumsal cinsiyete duyarlı bir yorum sunar ve kadınları İnsan Hakları Evrensel Beyanname ve diğer insan hakları araçlarında yer alan tüm insan haklarına ilişkin olarak cinsiyet ve toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılığa karşı korur². Sözleşmenin bu şekilde uygulanması, yaşam hakkı, işkenceye ya da zalimce, gayriinsani veya küçük düşürücü muameleye veya cezaya maruz kalmama hakkı da dahil olmak üzere, korunan haklardan bazılarının listelendiği 19 Sayılı Genel Tavsiye Kararında kadınlara karşı bir ayrımcılık çeşidi olarak kadınlara karşı şiddetin yasaklanması hususunda Komite tarafından ayrıntılı bir şekilde detaylandırılmıştır. Mevcut Genel Tavsiye Kararı özellikle, İnsan Hakları Evrensel Beyanname'nin 14. Maddesinde yer alan sığınma hakkının, uluslararası mülteci ve insan hakları belgeleri altında mevcut yükümlülükler uyarınca mülteci ve sığınmacıları geri göndermeme ilkesinin ve Sözleşmenin 9. Maddesinde yer alan vatandaşlık hakkının ve vatansızlığa karşı korumanın uygulanması hususlarını ele almaktadır.

6. Önceki genel tavsiye kararlarında Komite, Sözleşmenin birlikte okunan 1, 2 (f) ve 5(a) Maddelerinin, Sözleşmenin kadınlara karşı cinsiyet ve toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılığı kapsadığını ortaya koyduğuna açıklık kazandırmıştır. Komite, Sözleşmenin toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılığa uygulanmasının, kadınların insan haklarını ve temel özgürlüklerini tanımasını, bu hak ve özgürlüklerden faydalanmalarını ve bunları kullanmalarını olumsuz anlamda etkileme ya da hükümsüz kılma amacı ya da etkisi olan her türlü ayırım, dışlama ya da kısıtlamanın ayrımcılık olduğunu ortaya koyan 1. Maddede yer alan ayrımcılık tanımı kapsamındadır. Kadına karşı cinsiyet ve/veya toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılık genellikle lezbiyen, biseksüel ya da transseksüelliğin (LBT) yanı sıra ırk, etnik köken, din ya da inanç, sağlık, yaş, sınıf, kast gibi kadınları etkileyen diğer faktörlere içinden çıkılmaz bir şekilde bağlı ve bu faktörlerle birleşiktir.³ Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet esaslı ayrımcılık bu tür gruplara dahil olan kadınları daha farklı ölçüde

¹ Sözleşmenin 2. Maddesi, 7. fıkrası çerçevesinde Taraf Devletlerin temel yükümlülükleri hakkında 28 Sayılı Genel Tavsiye Kararı.

² 28 Sayılı Genel Tavsiye Kararının 3.fıkrası ve Sözleşmenin geçici özel önlemlere ilişkin 4 üncü Maddesi ve 1. fıkrası ve 13. fıkrası hakkında 25 Sayılı Genel Tavsiye Kararı.

³ 28 Sayılı Genel Tavsiye Kararının 5. ve 18.fıkraları.

ya da erkeklerden farklı şekilde etkileyebilir. Taraf Devletler bu tür kesişen ayrımcılık biçimlerini ve söz konusu kadınlar üzerindeki bileşik olumsuz etkilerini yasal olarak tanımalı ve bunları yasaklamalıdır.

7. Komite, vatansız kadınların yaşadıklarına ek olarak, sığınmadan bütünleşmeye, üçüncü bir ülkeye geri dönüş ya da yerleşmeye, yerinden edilme sürecinde kadınların deneyimlerinin çeşitli aktörlerin eylemleri ya da eylemsizlikleri ile şekillendiğine dikkat çekmektedir. Taraf Devletler, kendi topraklarında ya da kendi toprakları içerisinde yer almasa da etkin kontrollerinde ya da yetki sınırları içerisinde, sığınmacı ve mülteci kadınların, vatandaşlık başvurusunda bulunan kadınların ve vatansız kadınların Sözleşmede yer alan haklarının herhangi bir ihlale, bu tür ihlaller özel kişiler ve Devlet dışı aktörler tarafından yapılırsa dahi, maruz kalmamasını sağlamaya yönelik birincil sorumluluk taşımaktadır.⁴

8. Sığınma, mülteci statüsü, vatandaşlık ve vatansızlık bağlamında saygı yükümlülüğü, taraf Devletlerin, kadınlara karşı, doğrudan ya da dolaylı olarak haklardan erkeklerle eşit düzeyde faydalanmalarının tanınmamasıyla sonuçlanacak her türlü ayrımcılık eyleminden kaçınmalarını ve Devlet makamlarının, memurlarının, temsilcilerinin, kurumlarının ve Devlet adına hareket eden diğer aktörlerin bu yükümlülüğe uygun davranmalarını sağlamalarını gerektirmektedir.⁵ Taraf Devletlerin ayrıca Devlet dışı aktörlerce kadınlara karşı yapılan ayrımcı eylemleri önlemek ve soruşturmak için gereken mevzuata ilişkin önlemleri ve diğer önlemleri alma, bu tür eylemlerin faillerini kovuşturma ve layıkıyla cezalandırma ve ayrımcılık mağduru kadınlara tazminat sağlama hususlarında gerekli özeni gösterme yükümlülükleri vardır. Koruma yükümlülüğü, taraf Devletlerin, diğer hususların yanı sıra, Devletlerin ve özel aktörlerin kadın haklarını hukuka aykırı bir şekilde ihlal etmemesini sağlamaya yönelik tüm uygun önlemleri almasını gerektirmektedir. Yerine getirme yükümlülüğü taraf Devletlerin kadınların haklarına erişimini kolaylaştırma ve bu haklardan tamamen yararlanılmasını sağlama yükümlülüğünü kapsamaktadır. Bu yükümlülük ayrıca, taraf Devletlerin, kadınların konumunu geliştirmeyi ve eşitliğin sağlanmasını hedefleyen özel ve etkin politikalar yoluyla da olmak üzere, uygun durumlarda Sözleşmenin 4(1) Maddesine ve 25 Sayılı Genel Tavsiye Kararına uygun geçici özel önlemlerin kabulüyle ve tüm uygun araçlarla erkeklerle fiili veya tam eşitliğin teşvik edilmesini de gerektirmektedir.

III. Sözleşme, uluslararası insan hakları hukuku ve uluslararası mülteci hukuku arasındaki ilişki

9. Sözleşme, uluslararası mülteci hukuku ve vatansız kişilerin statüsü ve vatansızlığın azaltılması ile ilgili yasalarla eş zamanlı işleyen kapsamlı uluslararası insan hakları hukuki çerçevesinin bir parçasıdır. Sözleşme ve Mültecilerin Statüsü ile ilgili 1951 Sözleşmesi ve ilgili Sözleşmenin 1967 Protokolü de dahil olmak üzere, uluslararası insan hakları hukuku

⁴ 28 Sayılı Genel Tavsiye Kararı ve çatışma önlemede, çatışma ve çatışma sonrası durumlarda kadınlar hakkında 30 Sayılı Genel Tavsiye Kararı.

⁵ 28 Sayılı Genel Tavsiye Kararı, 9.fikra.

ve Vatansız Kişilerin Statüsü ile ilgili 1954 Sözleşmesi ve Vatansızlığın Azaltılmasına ilişkin 1961 Sözleşmesi arasında örtüşen önemli bir karşılıklı ilişki mevcuttur. Bu iki koruma rejiminin ortak hedefi mülteciler, sığınmacılar ve vatansız kişiler için tamamlayıcı ve birikimli bir koruma sağlamalıdır.

10. Sözleşmenin hükümleri, özellikle, Mültecilerin Statüsü ile ilgili 1951 Sözleşmesi ve bu Sözleşmenin 1967 Protokolü, Vatansız Kişilerin Statüsü ile ilgili 1951 Sözleşmesi ve Vatansızlığın Azaltılmasına ilişkin 1961 Sözleşmesi başta olmak üzere, ilgili uluslararası anlaşmalarda toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin net hükümler bulunmadığı için, mülteci ve vatansız kadınlar ve kız çocuklarına yönelik uluslararası hukuki koruma rejimini güçlendirmekte ve tamamlamaktadır.⁶

11. Sözleşmenin yerinden edilme sürecinin her aşamasında uygulandığı dikkate alındığında, Sözleşme cinsiyet ve toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılığın her aşamada yasaklanmasına hizmet etmektedir: mülteci statüsü belirleme usulü sırasında, tüm geri dönüş ve yerleştirme süreci ve sığınma hakkı verilen kadınlar için bütünleşme sürecinin tamamı. Sözleşme ayrıca vatansızlık belirleme süreçleri ve vatandaşlık edinen, vatandaşlığını koruyan ya da değiştiren ya da vatandaşlığını çocuklarına ve eşlerine aktaran kadınlarla ilgili süreçler için de geçerlidir.

IV. Ayrımcılık yapmama ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin uluslararası mülteci hukukuna uygulanması

A. Genel yorumlar

12. Mültecilerin Statüsü ile ilgili 1951 Sözleşmesi altında mülteci tanımının, Sözleşmede açık bir biçimde yer alan kişilerle ilgili mülteci statüsünü belirleyecek kriterler ortaya koyduğunu belirtmekle beraber, Komite mevcut Genel Tavsiye Kararının Sözleşme altında uluslararası korumaya ihtiyaç duyan kadınları kapsadığını ve Sözleşmenin sağladığı korumanın mülteci statüsü ve sığınma bağlamında tüm kadınlar için uygulanmasını amaçladığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, 1951 Sözleşmesinde yer alan “mülteci” kelimesinin tanımı için belirlenen kriterler, uluslararası korumaya ihtiyacı olan kadınların belirlenmesi için önemlidir. Aynı zamanda Komite, bölgesel mülteci belgelerinin ve ulusal kanunların 1951 Sözleşmesinde verilen tanımı kabul ettiğini ve uluslararası ya da dahili/uluslararası olmayan silahlı çatışma ve işgal, kamu düzenini ciddi ölçüde bozan olaylar, ciddi insan hakları ihlalleri ya da yaygın şiddet gibi çeşitli sebeplerle uluslararası korumaya ihtiyacı olan çok sayıda insanı da dahil etmek amacıyla bu tanımı genişlettiğini belirtmektedir.⁷

⁶ Bknz., Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, “vatansızlığa ilişkin kılavuz ilkeleri No:4: Vatansızlığın Azaltılmasına ilişkin 1961 Sözleşmesinin 1-4. Maddeleri ile her çocuğun vatandaşlık hakkı elde etmesinin sağlanması”, (HCR/GS/12/04), 13-15. fıkralar. www.refworld.org/docid/50d460c72.html adresinde mevcut bulunmaktadır.

⁷ Bknz. 1969 yılında Afrika’daki mülteci sorunlarının belirli yönlerini idare eden Afrika Birliği Teşkilatı Sözleşmesinin I. (2) Maddesine göre: “ ‘Mülteci’ terimi menşe ülkesinde ya da vatandaşı olduğu ülkede dış saldırı, işgal, yabancı hakimiyeti ya da kamu düzenini ciddi ölçüde bozan olaylar sebebiyle, menşe ülkesinin ya da vatandaşı olduğu ülkenin dışında başka bir yerde sığınma talep etmek üzere yaşadığı yerden ayrılma zorunluluğunda olan her kişi için geçerlidir.” 19-22 Kasım 1984 tarihlerinde Cartagena de Indias, Kolombiya’da gerçekleştirilen Orta Amerika, Meksika ve Panama’daki Mülteciler için

13. Komite, sığınmacıların, haklı nedenlere dayanan zulüm görme korkusu, kötü davranışa maruz kalma riski ya da başka ciddi zararlara uğrama riski olduğu için menşe ülkelerine geri dönememe esasına dayalı olarak uluslararası koruma istediklerini belirtmektedir. Komite ayrıca Mültecilerin Statüsü ile ilgili 1951 Sözleşmesinin 1(A) Maddesi çerçevesinde zulüm sebeplerinin burada listelenen beş nedenden biriyle bağlantılı olması gerektiğini oraya koymaktadır: ırk, din, tabiiyet, belirli bir sosyal gruba üyelik ya da siyasi görüş. Toplumsal cinsiyet temelli zulüm metinde yer almamaktadır. Mevcut Genel Tavsiye Kararı, Taraf Devletlerin bu beş nedeni yorumlarken toplumsal cinsiyet perspektifinden bakmalarını, toplumsal cinsiyeti 1951 Sözleşmesi çerçevesinde mülteci statüsü verme amacıyla belirli bir sosyal gruba üyeliğin tanınmasında bir etken olarak kullanmalarını ve cinsiyet ve/veya toplumsal cinsiyet olarak adlandırılan diğer zulüm nedenlerini ulusal mevzuata ve mülteci ve sığınmacılarla ilgili politikalara dahil etmelerini sağlamayı amaçlamaktadır. Diğer uluslararası, ulusal ve bölgesel bağlamlarda, diğer hususların yanı sıra yaşam tehdidi, işkence, gayriinsani ya da küçük düşürücü muameleler sebebiyle menşe ülkesine geri dönemeyen insanlara sığınma sağlandığı dikkate alınmalıdır. Bu tür tamamlayıcı korumalar da burada dahil edilmektedir.

14. Kadınların evlerinden ayrılıp diğer ülkelerde sığınma istemesinin birçok nedeni vardır. Kadına karşı zulme varan ağır ya da birikimli ayrımcılık şekillerine ek olarak, kadınlar yerinden edilme aşaması boyunca haklarına yönelik ihlaller yaşamaktadır. Komite, silahlı çatışma, toplumsal cinsiyetle ilgili zulüm ya da kadınları etkileyen diğer ciddi insan hakları ihlalleri sebebiyle yerinden edilmenin kadınlara karşı ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına karşı mevcut zorlukları daha şiddetlendirdiğinin farkındadır. Komite ayrıca cinsel istismar ya da emek sömürüsü, kölelik ve hizmetkarlık amaçlarıyla insan ticareti gibi yerinden edilme ile beraber gelen diğer istismar şekillerinin sürekliliğinin de farkındadır. Bu sebeple Komite, kabul ülkelerinde bütünleşme ve/veya yerleştirme ve/veya menşe ülkelerine gönüllü olarak geri dönme de dahil olmak üzere kalıcı çözümlerden faydalanmanın yanı sıra yerinden etme sürecinin⁸ her bir aşamasında, taraf Devletlerin kadınlara onurlu bir şekilde muamele etme, Sözleşme kapsamındaki haklarına saygı gösterme, bu hakları koruma ve yerine getirme yükümlülüğünü vurgulamaktadır.

15. Toplumsal cinsiyet temelli zulüm şekilleri kadına kadın olduğu için yapılan ya da kadınları orantısız şekilde etkileyen zulüm biçimleridir.⁹ Komite kadın haklarının ihlal

Uluslararası Koruma Kolokyumunda kabul edilen Cartagena Mülteciler Bildirgesi III(3). Bölümde şöyle der: “bölgede kullanılabilir için tavsiye edilen mülteci tanımı ya da kavramı, 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolündeki hususları içermesinin yanı sıra, yaşamları, güvenlikleri ya da özgürlükleri yaygın şiddet, yabancı saldırısı, iç çatışmalar, insan haklarının kitlesel ihlali ya da kamu düzenini ciddi biçimde bozan diğer koşullarla tehdit altında olduğu için ülkelerinden kaçan mültecileri de dahil etmektedir.” Buna ek olarak, 13 Aralık 2011 tarihli ve 2011/95/EU sayılı Avrupa Birliği Konseyi ve Avrupa Parlamentosu Yönergesi üçüncü ülke vatandaşlarının ve vatansız kişilerin uluslararası korumanın yararlanıcıları olarak nitelendirilmesine, mülteciler ve ek korumaya uygun kişiler için bir örnek statüye ve verilen korumanın içeriğine yönelik standartlarla ilgilidir.

⁸ Mevcut Tavsiye Kararında yer alan “yerinden edilme” kelimesi kaçarak ülkelerinin sınırlarından geçen kişiler anlamına gelmektedir.

⁹ Kadınlara karşı şiddet hakkındaki 19 Sayılı Genel Tavsiye Kararının 6.fikrasında yer alan toplumsal cinsiyet temelli şiddet tanımına bakınız. Ayrıca Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği “Uluslararası koruma kılavuz ilkeleri: 1951 Sözleşmesinin 1(A)2 Maddesi ve/veya Mültecilerin Statüsü ile ilgili 1967 Protokolü bağlamında toplumsal cinsiyet temelli zulüm”, ilke No:1 (HCR/GIP/02/01), 3, 9, 16 ve 17. fıkralara bakınız.

edilme şeklini anlamının bu zulüm şekillerini belirlemede elzem olduğunu gözlemlemektedir. Komite, kadınlara karşı ayrımcılığın yasaklanan bir şekli olan kadınlara karşı şiddetin mülteci statüsü ve sığınma bağlamında kadınların karşılaştığı en büyük zulüm şekillerinden biri olduğunu ifade etmektedir. Diğer toplumsal cinsiyet temelli zulüm şekilleri gibi bu tür bir şiddet Sözleşmenin belirli hükümlerini ihlal edebilir. Bu tür zulüm şekilleri hukuki olarak ve uygulamada uluslararası koruma için meşru sebepler olarak kabul edilmektedir.¹⁰ Bu zulüm şekilleri, kadın sünneti tehdidini, zorla/erken evliliği, şiddet tehdidini ve/veya sözde “töre cinayetlerini”, kadın ticaretini¹¹, asit saldırılarını, tecavüz ve diğer cinsel saldırı şekillerini, ciddi aile içi şiddet şekillerini, ayrımcı adalet sistemlerinde ölüm cezasının ya da diğer fiziksel cezaların uygulanmasını, zorla kısırlaştırmayı¹², feminist düşüncelere ya da başka düşüncelere sahip olmaktan ötürü siyasi ya da dini zulüm ve toplumsal cinsiyetle belirlenmiş normlara ya da geleneklere uymamanın ya da Sözleşme kapsamındaki haklarını talep etmenin zulme yönelik sonuçlarını içerebilir.

16. Toplumsal cinsiyet temelli sığınma talepleri, lezbiyen, biseksüel ya da transseksüelliğin (LBT) ve diğer statülerin yanı sıra yaş, ırk, köken/ tabiiyet, din, sağlık, sınıf, kast da dahil olmak üzere diğer yasaklanmış ayrımcılık sebepleri ile kesişebilir.¹³ Komite birçok sığınma sisteminin, kadınların taleplerini erkek deneyimlerinin bakış açısından ele almaya devam etmesinden ve bu durumun mülteci statüsü taleplerinin uygun şekilde değerlendirilmemesi ya da reddedilmekle sonuçlanabilmesinden endişe duymaktadır. Toplumsal cinsiyete, Mültecilerin Statüsüyle ilgili 1951 Sözleşmesinde yer alan mülteci tanımında özel olarak atıfta bulunulmasa da, kadınların muzdarip olduğu zulüm veya zarar türünü ve bu tür muamelenin sebeplerini etkileyebilir ya da belirleyebilir. 1951 Sözleşmesinde yer alan tanım uygun şekilde yorumlandığında mülteci statüsüne yönelik toplumsal cinsiyet temelli talepleri de kapsamaktadır.¹⁴ Kadınların özel durumlarını ya da ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmeyen sığınma usullerinin, bu taleplerin kapsamlı bir şekilde belirlenmesini engelleyebileceğinin altı çizilmelidir. Örneğin, sığınma yetkilileri sadece erkek “aile reisi” ile görüşme yapabilir, kadınların iddialarını güvenli ve toplumsal cinsiyete duyarlı bir ortamda sunmalarını sağlamak için hemcins görüşme ve çevirmen sağlamayabilir, sığınmacı kadınlarla aslında şikayetlerinin kaynağı ya da kaynakları olan eşlerinin ya da erkek aile üyelerinin yanında görüşme yapabilir.

B. Geri Göndermeme İlkesi

¹⁰ Kadınlara Karşı Her Türlü Şiddetin Tasfiye Edilmesine ilişkin Sözleşme, Madde 2 ve 28 Sayılı Genel Tavsiye Kararının 9. Fıkrası.

¹¹ Mülteci statüsü olarak insan ticaretine hakkında, bkz., Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği “uluslararası korumaya ilişkin kılavuz ilkeleri: Mültecilerin Statüsü ile ilgili 1951 Sözleşmesinin 1(A)2 Maddesinin ve 1967 Protokolünün insan ticareti mağdurları ve insan ticareti riski altında olan kişiler için uygulanması”, ilke No: 7, (HCR/GIP/06/07).

¹² 19 Sayılı Genel Tavsiye Kararı, 22. Fıkra; evlilik ve aile ilişkilerinde eşitlik hakkında 21 Sayılı Genel Tavsiye Kararı, 22. Fıkra; 4/2004 sayılı Tebliğ, *A.S.v.Hungary*, görüşler 14 Ağustos 2006’da Komite tarafından kabul edilmiştir.

¹³ Yukarıdaki dipnota bakınız; Tebliğ No19/2008, *Cecilia Kell v. Canada*, görüşler 28 Şubat 2012 tarihinde Komite tarafından kabul edilmiştir, fıkra 10.2.

¹⁴ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, “Uluslararası korumaya ilişkin kılavuz ilkeleri: toplumsal cinsiyet temelli zulüm”, fıkra 6 (yukarıda yer alan 10.dipnota bakınız).

17. Mültecilerin geri gönderilmemesi ilkesi, mültecilerin korunması açısından bir mihenk taşıdır ve uluslararası teamül hukukunun bir normudur. Mültecilerin Statüsüne ilişkin 1951 tarihli Sözleşmede resmi olarak kanunlaştırılmasından itibaren, bu ilke geliştirilmektedir ve uluslararası insan hakları belgeleriyle yani, İşkence ve Diğer Zalimce, Gayriinsani veya Küçük Düşürücü Muameleye Karşı Sözleşme (Madde 3) ve Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi ile (Madde 7) bütünleştirilmektedir. Ayrıca; zalimce, gayriinsani veya küçük düşürücü muamele ya da cezalandırma riskine yönelik olarak geri göndermenin yasaklanması da bazı bölgesel insan hakları anlaşmalarında ve uluslararası bağlayıcı olmayan belgelerde kanunlaştırılmıştır.¹⁵

18. Devletlerin büyük çoğunluğunun, Devlet uygulamasına ve diğer hususların yanı sıra, Mültecilerin Statüsüne ilişkin 1951 tarihli Sözleşmeyi imzalamamış olan Devletlerin özellikle kitlesel akın durumlarında çok sayıda mülteciyi ağırladıkları uygulamaya ek olarak, sığınmacıların ve mültecilerin geri gönderilmesini yasaklayan uluslararası belgelere taraf oldukları dikkate alındığında, Sözleşmenin 33. Maddesiyle garantilediği ve uluslararası insan hakları hukuku¹⁶ kapsamındaki geri göndermeme yükümlülükleri ile tamamlandığı şekilde mültecilerin geri gönderilmesinin yasaklanması uluslararası teamül hukukunun bir kuralını oluşturur.¹⁷

19. İşkenceye Karşı Sözleşmenin 3. Maddesinde, kişinin işkenceye tabi tutulacağı tehlikesinde olduğuna dair esaslı sebeplerin bulunduğu kanaatini uyandıran bir ülkeye gönderilmesi yasaklanmıştır. İşkenceye Karşı Komite'nin 2 numaralı genel yorumunda, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve istismar İşkenceye Karşı Sözleşme kapsamında açık bir şekilde yer almıştır.¹⁸ Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesinin 6. ve 7. maddeleri, kişinin, kendi geri gönderileceği ya da sonradan gönderilebileceği ülkede telafisi mümkün olmayan bir zarara ilişkin gerçek bir risk olduğuna dair esaslı sebeplerin bulunduğu kanaatini uyandıran başka bir toprağa iade edilmemesi, sınır dışı edilmemesi, dışarı çıkarılmaması ya da gönderilmemesi konusunda Devletlerin yükümlülüklerini de kapsamaktadır. İnsan Hakları Komitesi, uluslararası teamül hukukunun bir parçası olan işkencenin kesinlikle yasaklanmasının, gerekli bir sonuç bileşeni olarak, bireyin işkence, kötü muamele ya da keyfiyete dayalı olarak yaşamdan yoksun bırakma riskleriyle karşılaşabileceği bir yere geri gönderilmesinin yasaklanmasını zorunlu kılan işkence riskine geri gönderilmenin yasaklanmasını da içermektedir.

¹⁵ Bkz. Örneğin; Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı, 2000, madde 19 (2); Asya-Afrika Yasal Danışma Komitesi tarafından kabul edilen Mülteciler Anlaşması'na ilişkin 1966 tarihli İlkeler (madde III (3)); Genel Kurul tarafından 2132 (XXII) sayılı önergeyle kabul edilen Devlete Sığınmaya İlişkin Beyanname (madde 3); Afrika'daki mülteci sorunlarının belli unsurlarını yöneten 1969 tarihli Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi (madde II (3)); 1969 tarihli Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi (madde 22 (8)); ve 1984 tarihli Kartegena Mülteci Bildirgesi (paragraf 5). Ayrıca, 1951 tarihli Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme'de madde 33 (1)'de biçimlendirilen geri göndermeme hükümleri de iade anlaşmalarına ve evrensel ve bölgesel düzeydeki birtakım terörizm karşıtı sözleşmelere dahil edilmiştir.

¹⁶ UNHCR, 1951 tarihli Sözleşmeye ve/veya bu Sözleşmenin 13 Aralık 2001 tarihinde kabul edilen ve Mültecilerin Statülerine ilişkin 1967 tarihli Protokol'üne ilişkin olarak Devletler Beyanamesi (HCR/MMSP/2001/09).

¹⁷ UNHCR, "Mültecilerin Statülerine ilişkin 1952 tarihli Sözleşme ve bu sözleşmenin 1967 tarihli Protokol Anlaşması kapsamındaki geri göndermeme yükümlülüklerinin sınır ötesi başvurusuna ilişkin görüş bildirme" (2007), paragraf 15.

¹⁸ Ayrıca bakınız: İletişim No. 35/2011, *M.E.N. v. Danimarka*, 26 Temmuz 2013 tarihinde Komite tarafından kabul edilen kabul edilemezlik kararı, paragraf 8.8.

20. Bu insan hakları hükümlerine göre, hiçbir sığınmacı ya da mülteci; hayatının ya da hürriyetinin veya işkence veya diğer zalimce, gayriinsani ya da küçük düşürücü muameleden ya da cezadan uzak olma hakkının tehlike altında olacağı toprakların sınırlarına hiçbir şekilde dışarı çıkarılamaz ya da geri gönderilemez.

21. Komite, kadınlara karşı ayrımcılığı önlemek amaçlı bir belge olarak Sözleşmenin geri göndermemeye ilişkin açık bir hüküm içermediğini belirtmektedir. Komite, İhtiyari Protokol altında bireysel iletişime ilişkin çalışmaları çerçevesinde, Komite'nin, başvuruları ulusal düzeyde reddedilen ancak menşe ülkelerine zorla geri gönderilmeleri halinde cinsel ve/veya toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve zulüm riskine maruz kalacaklarını iddia eden sığınmacılar adına sunulan davalar ile ilgilenme yetkinliği olmadığı hususunda taraf Devletlerin itirazları üzerinde durmak zorundadır. Cevaben, Komite, diğerlerinin yanı sıra uluslararası insan hakları hukuku altında geri göndermeme ilkesinin, özellikle keyfiyete bağlı olarak kişinin yaşamdan yoksun bırakılma ya da işkence veya diğer zalimce, gayriinsani veya küçük düşürücü muamele ya da ceza ile karşılaşmak üzere ciddi insan hakları ihlalleri ile karşılaşabileceği bir yargılamadan kişinin imtina edilmesine ilişkin olarak Devletlere görev verildiğini belirtmektedir.¹⁹ Ayrıca, Komite, yaşama hakkı ve işkenceye ya da kötü muameleye maruz kalmama hakkı da dahil olmak üzere medeni ve siyasi hakların ve özgürlüklerin Sözleşmede dolaylı olarak yer aldığını ve bu nedenle kişinin, kendi topraklarından, telafisi mümkün olmayan bir zarara ilişkin gerçek bir risk olduğuna dair esaslı sebeplerin bulunduğu kanaatini uyandıran başka bir bölgeye iade edilmemesi, sınır dışı edilmemesi, dışarı çıkarılması ya da gönderilmemesi konusunda Devletlerin yükümlülüklerinin olduğunu da hatırlatmaktadır.

22. Komite, ayrıca, Sözleşmede yer alan Madde 2(d) kapsamında, taraf Devletlerin, kadınlara yönelik ayrımcılığa ilişkin herhangi bir eylem ya da uygulamada yer almaktan imtina edeceklerini ve kamu kurumlarının ve kuruluşlarının bu yükümlülüğe uygun olarak hareket etmelerini sağlayacaklarını taahhüt ettiklerini de göz önünde bulundurmaktadır. Bu görev, kadınları toplumsal cinsiyete dayalı şiddet dahil olmak üzere ciddi formlardaki gerçek, kişisel ve öngörülebilir ayrımcılık risklerine maruz kalmaktan korumak üzere, bu tür sonuçların gönderen taraf Devletin toprak sınırları dışında meydana gelip gelmediğine bakılmaksızın, taraf Devletlerin yükümlülüklerini de kapsamaktadır: bir taraf Devletin, kendi sınırları dahilindeki bir kişiye ilişkin olarak karar alması ve gerekli ve öngörülebilir sonucun kişinin Sözleşme kapsamındaki temel haklarının başka bir yetki alanında ciddi şekilde risk altında olması halinde, taraf Devletin kendisi Sözleşmeyi ihlal ediyor olabilir. Sonucun öngörülebilirliği, sonuç daha sonra bir zamanda ortaya çıksa dahi, taraf Devlet tarafından mevcut durumda bir ihlal olduğu anlamına gelecektir.

23. Bu nedenle, Komite; hiçbir kadının, hayatlarının, fiziksel bütünlüklerinin,

¹⁹ Bkz. Örneğin; iletişim No. 33/2011, *M.N.N. v. Danimarka*, 15 Temmuz 2013 tarihinde Komite tarafından kabul edilen kabul edilemezlik kararı, paragraflar 8.5 ff.

hürriyetlerinin ve güvenliklerinin tehdit edileceği ya da toplumsal cinsiyete dayalı ciddi türdeki zulüm veya toplumsal cinsiyete dayalı şiddet türleri de dahil olmak üzere ciddi şekillerde ayrımcılığa maruz kalma riskiyle karşılaşacakları başka bir ülkeye sınır dışı edilmeyeceğinin ya da geri gönderilmeyeceğinin sağlanması konusunda Devletlerin yükümlülüklerinin olduğu kanaatindedir. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet de dahil olmak üzere nelerin, kadınlara karşı ayrımcılığın ciddi şekilleri anlamına geleceği her bir vakanın koşullarına bağlı olacaktır.²⁰

C. Sözleşmenin belirli maddelerine ilişkin yorumlar

24. 1-3, 5 (a) ve 15 numaralı maddelerde, sınırlara geliş anından itibaren başlamak üzere tüm sığınma süreci boyunca kadınlara karşı ayrımcılık yapılmamasını sağlamak üzere Devletlere ilişkin bir yükümlülük belirtilmiştir. Kadın sığınmacılar, ilgili Sözleşme kapsamındaki haklarına sahip olmaya yetkilidir ve sığınma usulleri esnasında ve sonrasında tüm zamanlarda, kabul eden Devlet tarafından sığınma statüsü tanındığında kalıcı çözümler bulma süreci de dahil olmak üzere, ayrımcılık gözetilmeyen ve saygılı ve onurlu bir şekilde muamele görme hakkına sahiptirler. Kabul eden Devletin, sığınma statüsü verilen kadınlara ilişkin olarak, diğer şeylerin yanı sıra, kalacak uygun bir yer bulmaları, eğitim ve/veya iş fırsatları, travma mağdurları için hukuki, tıbbi, psiko-sosyal destek sağlanması ve bu kişilerin bütünleşmesini kolaylaştıran dil eğitimleri ve diğer tedbirlerin sunulmasına yardımcı olma konusunda da sorumluluğu vardır. Ayrıca, iltica başvuruları kabul edilmeyen kadın sığınmacılara da onurlu ve ayrımcılık gözetilmeyen bir geri dönüş süreci sağlanmalıdır.

25. Sözleşmede yer alan Madde 2(c), Devletlerin iltica usullerinin; kadınların iltica taleplerinin adil, tarafsız ve zamanlı bir şekilde eşitlik temelinde sunulmasına ve değerlendirilmesine olanak sağlamasını gerektirmektedir. İltica sürecinin her aşamasında, toplumsal cinsiyete duyarlı bir yaklaşım uygulanmalıdır. Bu durum, kadınların iltica taleplerine, tüm politikalarının ve işlemlerinin tüm unsurlarında, toplumsal cinsiyet ya da cinsiyet temelinde kadınların tecrübe ettiği ayrımcılığın ya da zulmün ve insan hakları istismarlarının belirli şekillerinin kapsamlı bir şekilde anlaşılmasıyla bilgilendirilecek bir iltica sistemi tarafından karar verilmesi anlamına gelmektedir. Bazı kadınlar; utanç, ayıplanma ya da travma sebebiyle yaşadıkları ya da korktukları zulmün gerçek boyutunu ortaya çıkarmak veya tespit etmek konusunda isteksiz olabilir. Yetkili kişilerden ya da aileleri ve/veya toplum tarafından reddedilmekten ve/veya misilleme yapılmasından korkmaya devam edebilecekleri de dikkate alınmalıdır. Her durumda, birinci derece iltica kararlarına itiraz etme hakları olmalıdır.

26. Ayrıca, 2, 15 (1) ve 16 numaralı maddeler, taraf Devletlerin, kadınların bağımsız iltica talepleri sunabileceklerini kabul etmelerini gerektirmektedir. Bu bağlamda, kadınların talepleri, çocuklarına ilişkin korkularına da dayalı olabilir. Örneğin; mülteci statüsüne

²⁰ Bknz. İletişim 33/2011, *M.N.N. v. Danimarka* paragraf 8.9 (bknz dipnot 21)

ilişkin talepler, kız çocuklarının kadın sünnetine maruz kalacağı, evliliğe zorlanacakları ya da kız çocuğu oldukları için ciddi bir şekilde toplumdan dışlanacakları ya da sürgün edilecekleri korkusundan kaynaklanabilir.²¹ Çocuğun korunma talebi, çocuğun yüksek yararına olmak üzere çocuğa duyarlı bir şekilde kendi şartları içinde dikkate alınmalıdır.²² Asıl başvuru sahibi, mülteci olarak kabul edildiğinde; ailenin diğer üyeleri de normal olarak mülteci olarak (“asıl başvuru sahibinin statüsünden kaynaklanan statü”) kabul edilmelidir.

27. Kadınlara ve kız çocuklarına karşı verilen zarar genellikle aile üyeleri, komşular ya da daha genel olarak toplum da dahil olmak üzere devlet dışı aktörlerin elindedir. Bu tür durumlarda, Sözleşmenin 2(e) maddesi, taraf Devletlerin gerekli özeni gösterme yükümlülükleri üstlenmelerini ve kadınların, Devlet dışı aktörlerin verebileceği zarardan etkili bir şekilde korunmalarını sağlamalarını gerektirmektedir.²³ Kamu kurumları karşısında, bireysel olarak kadınların dikey toplumsal cinsiyet eşitliği için gayret edilmesi yeterli değildir, Devletler ayrıca, aile içinde dahi olsa ayrımcılık yapılmamasını yatay düzeyde de sağlamak üzere çalışmalıdır. Devlet dışı aktörler tarafından verilen zarar, ayrımcılığa dayalı hükümet politikaları ya da uygulamaları nedeniyle Devletin bu tür bir zararı önleyemediği ya da önleme konusunda isteksiz olduğu veya talep sahibi kişiyi koruyamadığı ya da koruma konusunda isteksiz olduğu yerlerdeki zulümdür.²⁴

28. Komite, zulmün Devlet dışı bir aktör tarafından uygulandığı durumlarda, kabul eden Devletlerin, dahili kaçış alternatifi seçeneğini geliştirdiklerinin farkındadır ve bu seçeneğe göre kişinin menşe ülke içerisinde güvenli bir yere yeniden yerleştirilmesi durumunda Devlet dışı aktörlerin uygulayacağı zulüm riski altında değildir. Komite, Sözleşmenin 2(d) ve (e) Maddelerinin, Devlet dışı aktörlerin sebep olduğu ayrımcılığa karşı kadınların taraf Devletler tarafından korunmasını gerektirdiğini hatırlatır ve mülteci bir kadın bağlamında ise, mülteci statüsünün esas niteliğinin mülteci kadına etkili korunma sağlanması olduğunu belirtir. Ayrıca, dahili kaçış alternatifinin kabul eden Devletler tarafından düşünülmesi halinde, bu seçeneğin, kadının ilgili alana seyahat etme, kabul görme ve oraya yerleşme kabiliyeti gibi kesin gerekliliklere tabi olması gerektiği de Komite tarafından ifade edilmektedir.²⁵ Dahili yeniden yerleştirmenin izin verilebilir olup olmadığı konusundaki değerlendirmelerde toplumsal cinsiyet ile ilişkili unsurlar ve riskler de Devletler tarafından dikkate alınmalıdır.²⁶ Menşe ülkelerinin başka taraflarına yeniden

²¹ BMMYK, “Kadın sünneti ile ilgili mülteci taleplerine ilişkin Kılavuz Notu” (Cenevre, 2009), paragraf 12.

²² Çocukların iltica taleplerine ilişkin daha fazla bilgi için bakınız BMMYK, “Uluslararası korunma kılavuz ilkeleri: 1951 tarihli Sözleşmenin 1 (A)2 ve 1 (F) sayılı maddeleri ve Mültecilerin Statüsüne ilişkin 1967 tarihli Protokol kapsamındaki çocuk iltica talepleri”, kılavuz ilke No. 8 (2009) (HCR/GIP/09/08); Çocuk Hakları Komitesi, menşe ülkelerinin dışında olan refakatsiz ve ayrı düşmüş çocuklara muameleye ilişkin genel yorum No. 6 ve çocuğun yüksek yararının temel öncelik olarak alınması hakkına ilişkin genel yorum No. 14 (madde 3, paragraf 1).

²³ Genel Tavsiye No. 19, paragraf 9 ve 10.

²⁴ BMMYK, “Uluslararası korumaya ilişkin rehber ilkeler: toplumsal cinsiyete dayalı zulüm”, paragraf 19 (bakınız, yukarıda verilen dipnot 10).

²⁵ *Salah Sheekh v. Hollanda*, başvuru No. 1948/04, *Sufi ve Elmi v. Birleşik Krallıkta* alıntılanan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin 11 Ocak 2007 tarihli kararı, başvuru No. 8319/07, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin 28 Haziran 2011 tarihli kararı, paragraf 266.

²⁶ BMMYK, “Uluslararası korumaya ilişkin kılavuz ilkeler: 1951 tarihli Sözleşmenin 1A(2) sayılı maddesi ve/veya Mültecilerin Statüsüne ilişkin 1967 tarihli Protokol bağlamında ‘dahili kaçış veya yeniden yerleştirme alternatifi’”, kılavuz

yerleştirilme konusunda kadınların karşılaştığı zorluklar; yasal, kültürel ve/veya toplumsal kısıtlamaları veya kadınların yalnız seyahat etmesi ya da yaşamasına ilişkin yasakları; kalınan yerin güvenliği, çocuk bakımı, aile veya toplum desteği olmaksızın ekonomik olarak ayakta durma sorunları gibi tatbiki gerçekler ile cinsel istismar ve şiddet dahil olmak üzere taciz ve istismar riskini de içermektedir.

29. Komite, uluslararası hukukun bir gereği olarak, menşe ülke yetkililerinin, kadınların Sözleşme kapsamındaki haklarını kullanmalarının sağlanması da dahil olmak üzere öncelikli olarak vatandaşlara korunma sağlanmasından sorumlu olduklarını bildirmektedir ve bu durum, yalnızca, böyle bir korunma mevcut olmadığından dolayı, ciddi bir biçimde risk altında olan temel insan haklarını korumak üzere uluslararası korunmaya başvurulduğunda görülür. Ancak, kadın bir sığınmacının, menşe ülkesinden ayrılmadan önce Devlet koruması istememesi ya da yetkililere şikayette bulunmaması, özellikle kadına karşı şiddete müsamaha gösterilen veya kadınların istismar şikayetlerine yanıt vermede başarısız bir yapının olduğu yerlerde bu kişinin iltica talebine hanel getirmemelidir. Kadının kaçışından önce korunma istemiş olmasını gerekli tutmak gerçekçi bir tutum olmayacaktır. Kadının, adalet sistemine itimadı ve erişimi olmayabilir ya da istismar, taciz veya bu tür şikayetlerde bulunma konusunda misilleme korkusu olabilir.²⁷

30. Sözleşme ile uyumlu şekilde taraf Devletlerin, Mültecilerin Statüsüne ilişkin 1951 tarihli Sözleşmede sıralananlar da (ırk, din, tabiiyet, belli bir toplumsal gruba ya da siyasi düşünceye mensubiyet) dahil olmak üzere, yasal olarak kabul edilen zulüm nedenlerinin, toplumsal cinsiyete duyarlı bir şekilde yorumlanmasını sağlamak üzere proaktif tedbirler alması gerekmektedir. Ayrıca, toplumsal cinsiyet, belli bir toplumsal gruba üyeliğin kabul edilmesinde bir unsur olarak ya da 1951 Sözleşmesi kapsamında mülteci statüsünün verilmesi amacıyla böyle bir grubun tanımlanma özelliği olarak kullanılabilir. Taraf Devletler, ulusal mevzuatlarına mülteci statüsü için ek dayanak olarak cinsiyet ya da toplumsal cinsiyeti eklemeye teşvik edilmektedir.

31. Komite, kadınların iltica taleplerinin, kadınların bağımlı mağdurlar olduğu kalıplaşmış fikrini güçlendirebilecek şekilde, mültecinin tanımlanmasında “toplumsal grup” dayanağı altında düzenli olarak sınıflandırıldığını da belirtmektedir. Sözleşmenin 5 numaralı Maddesi, kadınların iltica taleplerinin, taraf Devletler tarafından cinsiyetlerden birinin üstünlüğü ya da düşüklüğüne dayalı önyargılar ve kalıplaşmış düşünceler olmaksızın değerlendirilmesini gerektirmektedir. Toplumsal cinsiyete dayalı damgalama, adil ve tarafsız bir iltica süreci haklarını etkilemektedir ve iltica yetkilileri de toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve zulme ilişkin önyargılı fikirleri esas alan standartlar oluşturmamak için

ilke No. 4 (HCR/GIP/03/04); BMMYK, “Kadın sünnetine ilişkin mülteci talepleri kılavuz notu”, paragraf 28-32 (bakınız; yukarıda verilen dipnot 23).

²⁷ İletişim No. 5/2005, *Şahide Gokce (merhum) v. Avusturya*, 6 Ağustos 2007 tarihinde Komite tarafından kabul edilen görüşler; iletişim No. 6/2005, *Fatma Yıldırım (merhume) v. Avusturya*, 6 Ağustos 2007 tarihinde Komite tarafından kabul edilen görüşler.

tedbir almalıdır.²⁸ Ayrıca, kadınlar diğer birçok şeyin yanı sıra siyasi liderler, Hükümet veya muhalif grup üyeleri, gazeteciler, insan hakları savunucuları ve aktivistler, avukatlar ve hakimler olarak önemli rol oynayan aktif temsilcilerdir. Kadınlar, kadın haklarının ifade edilmesi de dahil olmak üzere siyasi görüşleri ve/veya faaliyetleri sebebiyle hedef alınmaktadır. Buna göre, Sözleşmenin 7. Maddesi, siyasi ve kamusal hayatta kadınlar için eşitliğin gerçekleştirilmesi için taraf Devletlerin harekete geçmesini gerektirmektedir. Bu nedenle, kadınların toplumsal cinsiyet ile ilişkili zulüm sebeplerinden ya da harici saldırganlık, meslek, yabancı hakimiyeti veya ciddi iç kargaşa nedeniyle menşe ülkelerinden kaçmaya zorlandıkları durumlar da dahil olmak üzere siyasi, dini, ırksal ve etnik sebeplerden dolayı iltica talep etmeleri uygun olabilir.²⁹

32. Sözleşmenin 2 (c) ve 15 (1) sayılı maddeleri ile tutarlı olarak Devletler; kamu ve özel alanlarda kadına karşı ayrımcılığı tasfiye etmek üzere adım atmalıdır ve kanunlar önünde kadınların erkeklerle eşit olduğunu teyit etmelidir. Bu amaçla Devletler, kadınların ayrımcılığa uğramamasını ve gerektiği şekilde adli yardım, hukuki temsil ve yardım sağlanması yoluyla da olmak üzere iltica sürecinde kadınlara etkili hukuki korunma sağlamak üzere olumlu tedbirler almalıdır.³⁰

33. Sözleşmenin 3. ve 10'dan 13'e kadar olan maddelerinde, sığınma talep eden kadınlara ve kadın mültecilere; ayrımcılık gözetilmeksizin barınma, eğitim, sağlık bakımı ile yiyecek, giyecek ve kadın olarak özel ihtiyaçlarına uygun olarak gerekli sosyal hizmetler de dahil olmak üzere diğer destek haklarının verilmesi gerektiği belirtilmektedir. Ayrıca, kadın mültecilere geçim kaynakları ve istihdam fırsatları sunulmalıdır.³¹ Yükümlülükler arasında, kadınların haklarına ilişkin bilgilendirilmeleri ve anladıkları bir dilde bu tür hizmetlere nasıl erişim sağlayacaklarına ilişkin tatbiki bilgilendirme sağlanması yer almaktadır. Bazı toplumlarda kadınların okur-yazarlık oranının oldukça düşük olduğu dikkate alındığında, özel yardım gerekli olabilir.

34. Cinsel istismar, suiistimal, travma ve işkence veya kötü muamele mağdurlarının ve diğer belli kadın ve kız çocuklarının hassas gruplarının belli ihtiyaçları dikkate alınarak, toplumsal cinsiyete ilişkin duyarlılık kabul düzenlemelerinde yansıtılmalıdır.³² Kabul düzenlemeleri, özellikle kabul merkezleri bağlamında olmak üzere, bölge içerisinde mevcut olarak aile birliğine de olanak sağlamalıdır.³³ Genel bir kural olarak, her ikisinin de belirli ihtiyaçları olan hamile kadınlar ile emziren anneler gözaltına alınmamalıdır.³⁴

²⁸ İletişim No. 18/2008, *Karen Tayag Vertido v. Filipinler*, 16 Temmuz 2010 tarihinde Komite tarafından kabul edilen görüşler, paragraf 8.4 ve 8.9 (iv); iletişim No. 20/2008, *V.K. v. Bulgaristan*, 25 Temmuz 2011 tarihinde Komite tarafından kabul edilen görüşler.

²⁹ Genel Tavsiye No. 28, paragraf 10 ve 11.

³⁰ Aynı eserde, paragraf 34; ayrıca bkz. Mültecilerin Statüsüne ilişkin 1951 tarihli Sözleşme, Madde 16 ve 25.

³¹ İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Madde 25; ayrıca bkz. Mültecilerin Statüsü ile ilgili 1951 tarihli Sözleşme, Madde 13 ve 17-23.

³² Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Programının Yürütme Komitesi, bireysel iltica sistemleri bağlamında sığınmacıların kabulüne ilişkin sonuç No. 93 (LIII), paragraf (b) (iii).

³³ Aynı eserde, paragraf (b) (iv); Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesi Sözleşmesi, madde 16.

³⁴ Kadın Tutuklara İlişkin Anlaşmaya ve Kadın Suçlular İçin Gözetim Olmayan Tedbirlere Yönelik Birleşmiş Milletler Kuralları (Bangkok Kuralları) (Genel Kurul önergesi 65/229, ek), kural 42; BMMYK, *Sığınmacıların Gözaltına Alınmasına ve Gözaltı Alternatifleri ile İlgili Uygulanabilir Kriterler ve Standartlara İlişkin Kılavuz İlkeler* (Cenevre, 2012).

Kadın sığınmacıların gözetimine alınmasının kaçınılmaz olduğu durumlarda, kadınların belirli hijyen ihtiyaçlarını karşılamak üzere ayrı olanaklar ve materyaller gereklidir. Kadın muhafızların ve gardiyanların kullanılması da teşvik edilmelidir. Kadın tutuklular ile çalışmak üzere görevlendirilen tüm personel, kadınların toplumsal cinsiyete özel ihtiyaçlarına ve insan haklarına ilişkin olarak eğitim almalıdır.³⁵ Sözleşmenin 1, 2, 5 (a) ve 12 sayılı maddeleri uyarınca, göç kaynaklı gözetiminde kadınların belirli ihtiyaçlarının ele alınması ve tutuklu kadın sığınmacılara saygılı muamele edilmesinin sağlanması konularında başarısız olunması, Sözleşme anlamında ayrımcılık teşkil edebilir.³⁶ Özellikle kadınlara karşı şiddetin önlenmesi amacıyla olmak üzere, aile birimleri olmadığı sürece kadın ve erkek tutuklular için ayrı tesisler gereklidir ve gözetim alternatifleri de mevcut olmalıdır.³⁷

D. Komite'nin özel tavsiyeleri³⁸

35. Taraf Devletler, Sözleşmeyle ilgili her türlü çekinceyi gözden geçirmeli ve kaldırmalıdır ve Sözleşmenin İhtiyari Protokolünün onaylanması üzerinde düşünmelidir; ve Mültecilerin Statüsüne ilişkin 1951 Sözleşmesine ve 1967 Protokolü'ne ve bunların yanı sıra, ilgili diğer uluslararası ve bölgesel belgelere taraf olmayı düşünmelidir. Taraf Devletler, bu araçlara konulan çekinceleri kaldırmalı ve bu araçlara uygun bir iltica hukukunu kabul etmeli ve söz konusu araçları birbirini tamamlar nitelikte uygulamalıdır.

36. Bölgesel mülteci ya da iltica belgelerine taraf olan Devletler, uluslararası koruma ihtiyacı içerisinde olan kadınların haklarına uyulduğunu temin etmeli ve söz konusu araçları toplumsal cinsiyete duyarlı bir şekilde uygulamalıdır. Taraf Devletler ayrıca, kadınların asli eşitliğe dayanarak ayrımcılığa uğramaksızın bu araçlardan istifade etmelerini sağlamalıdır.³⁹

37. Taraf Devletler uluslararası hukuk kapsamındaki mevcut yükümlülüklerine uygun olarak geri göndermeme ilkesine uymaya yönelik mevzuat ve diğer tedbirleri kabul etmeli

³⁵ Bangkok Kuralları, 5, 19 ve 33 (1) sayılı kurallar; BMMYK, *Sığınmacıların Gözetimine Alınmasına ve Gözetim Alternatifleri ile İlgili Uygulanabilir Kriterler ve Standartlara İlişkin Kılavuz İlkeler*, paragraf 9.3.

³⁶ İletişim No. 23/2009, *Inga Abramova v. Belarus*, 25 Temmuz 2011 tarihinde Komite tarafından kabul edilen görüşler, paragraf 7.5 ve 7.7; ayrıca bkz. Bangkok Kuralları ve kadın ve sağlığa ilişkin genel tavsiyeler No. 24, paragraf 6.

³⁷ Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi, madde 9. İnsan Hakları Komitesi, aynı hedefe ulaşmak için daha az istilacı olan araçlar düşünmek üzere bir yükümlülüğü doğrulamıştır (bkz. iletişim No. 900/1999, *C. v. Avustralya*, 28 Ekim 2002 tarihinde İnsan Hakları Komitesi tarafından kabul edilen görüşler, paragraf 8.2. Ayrıca bkz. UNHCR, *Sığınmacıların Gözetimine Alınmasına ve Gözetim Alternatifleri ile İlgili Uygulanabilir Kriterler ve Standartlara İlişkin Kılavuz İlkeler*, paragraf 9.3.

³⁸ Komite, mültecilerin büyük bir çoğunluğunun artık bu sayıyı karşılayamayan ve önemli mülteci akınlarının getirdiği zorluklarla karşı karşıya gelmekte zorlanan gelişmekte olan ülkelerde olduğunu kabul etmektedir. Komite, mültecilerin korunmasının ortak bir sorumluluk olduğunu hatırlatmaktadır. Bu sebeple, Komite, taraf Devletlerin yükümlülüklerinden taviz vermeksizin veya yükümlülüklerini azaltmaksızın uluslararası toplumun, özellikle de kabul ülkesi olmayan Devletlerin, kabul ülkelerinin uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmeleri açısından onlara yardımcı olmak suretiyle sorumluluğu paylaşarak dayanışmadan yana olduklarını ifade etmeleri yönünde çağrıda bulunmaktadır. Uluslararası toplum, kabul ülkelerinin büyük mülteci akınlarının beraberinde getirdiği zorlukları azaltmalarına yönelik yeterli teknik ve mali desteğin sağlanması ve mülteci koruma ve mülteci hizmetlerinden sorumlu Birleşmiş Milletler kurumları ve diğer uluslararası ya da bölgesel kurumların mali açıdan desteklenmesi gibi proaktif tedbirler almalıdır.

³⁹ 1969 tarihli Afrika'da mültecilerin özel sorunlarını ele alan Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi; 1984 Cartagena Mülteciler Bildirisi; ve mülteciler için tek tip bir statü ya da ikincil korumaya uygun olanlar için ya da verilen korumanın içeriği için üçüncü ülke vatandaşlarının ya da devletsiz kişilerin uluslararası korumadan yararlananlar olarak nitelendirilmelerine yönelik standartlara ilişkin 13 Aralık 2011 tarihli ve 2011/95/AB sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Yönergesi.

ve toplumsal cinsiyetle ilgili zulüm mağduru olanlar da dahil olmak üzere koruma ihtiyacı içerisinde olan ağır ayrımcılık mağdurlarının, statülerinden ve ikametlerinden bağımsız olarak, hayatlarının risk altında olacağı veya toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, işkence veya insanlık dışı ya da onur kırıcı muamele veya cezaya maruz kalacağı bir ülkeye gönderilmemesini sağlamak üzere gerekli tüm tedbirleri almalıdır.⁴⁰

38. Taraf Devletler, Mültecilerin Statüsü ile ilgili 1951 Sözleşmesindeki mülteci tanımını, ayrımcılık yapmama ve eşitlik yükümlülüklerine uygun bir şekilde yorumlamalıdır.⁴¹ Hukuki olarak kabul edilmiş tüm gerekçeleri yorumlarken toplumsal cinsiyete duyarlı bir yaklaşım sergilemeli; toplumsal cinsiyete ilişkin iddiaları gerekli durumlarda belirli bir sosyal gruba mensubiyet gerekçesi kapsamında sınıflandırmalı; cinsiyeti ve/veya toplumsal cinsiyeti, lezbiyen, biseksüel veya transseksüel (LBT) bireyler olmayı ulusal iltica mevzuatlarındaki mülteci statüsü gerekçeleri listesine eklemeyi düşünmelidir.

39. Taraf Devletler, sığınmacılara ve mültecilere ilişkin ulusal politika ve mevzuatlarıyla ilgili Komite'ye rapor vermeli ve sığınma taleplerine, menşe ülkelerine, sığınma talep etme ve kabul oranlarına ilişkin cinsiyete göre ayrılmış istatistiksel veri ve zaman içerisindeki eğilimlerle ilgili bilgi toplamalı, analiz etmeli ve kullanılabilir hale getirmelidir.

40. Taraf Devletler, sığınmacılara ve mültecilere ilişkin Sözleşmenin, toplumsal-cinsiyete ilişkin yönü de dahil olmak üzere uygulanması için yeterli beşeri ve mali kaynağı sağlamalı ve gerektiği şekilde teknik tavsiye ve destek talebinde bulunmalıdır.

41. Taraf Devletler, iltica sistemleri ve Sözleşme hükümlerinin yürürlüğe girmesini sağlayan usullerle ve kadın sığınmacı ve mültecilerin haklarının korunması amacına hizmet eden mültecilere yönelik diğer araçlarla ilgili olarak tüm Birleşmiş Milletler kurumlarıyla, bilhassa Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Ofisiyle (BMMYK) işbirliği yapmalıdır.⁴² Taraf devletler, kadın sığınmacı ve mültecileri destekleyen sivil toplum kuruluşlarıyla ve taban sivil toplum örgütleriyle işbirliği yapmalıdır.

42. Taraf Devletlerin iltica usulleri, kadınların bağımsız sığınma başvurusu yapabilmelerini ve sığınma talebinde bulunan bir ailenin ferdi olsalar bile ayrı bir yerde dinlenmelerini sağlamalıdır. Taraf devletler, asıl başvuru sahibi mülteci olarak tanıdığı anda, diğer aile fertlerinin de normal şartlar altında mülteci ("asıl başvuru

⁴⁰ Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nin 61. maddesine ve Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi'nin 33. maddesine bakınız.

⁴¹ "Uluslararası korumaya ilişkin kılavuz ilkeler: 1951 Sözleşmesi'nin ve/veya Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1967 Protokolünün 1(A)2 maddesi bağlamında toplumsal cinsiyetle ilgili zulüm", kılavuz ilke No.1, (HCR/GIP/02/01); "Uluslararası korumaya ilişkin kılavuz ilkeler: "1951 Sözleşmesi'nin ve/veya Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1967 Protokolünün 1(A)2 maddesi bağlamında belirli bir sosyal grubun üyesi olma", kılavuz ilke No. 2 (HRC/GIP/02/02); ve "Uluslararası korumaya ilişkin kılavuz ilkeler 1951 Sözleşmesi'nin ve/veya Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1967 Protokolünün 1(A)2 maddesi bağlamında No. 9: cinsel yönelim ve/veya toplumsal cinsiyet kimliğine dayanan mülteci statüsü talepleri" (HRI/GIP/12/09) de dahil olmak üzere BMMYK'nin uluslararası korumaya ilişkin kılavuz ilkelerine bakınız.

⁴² Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesinin 35. maddesi; Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesinin 1967 tarihli Protokolü, II. Madde; Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Ofisi Tüzüğü (Genel Kurul Kararı 428 (V), ek), paragraf 8.

sahibinin statüsünden kaynaklanan statü”) olarak tanınacağını kabul etmelidir. Bir çocuk, herhangi bir ebeveyninin mülteci olarak tanınmasıyla mülteci statüsü kazanabileceği gibi, ebeveynler de çocuğun mülteci statüsünden kaynaklanan statü olarak mülteci olabilir.⁴³ Kendi başvurusuyla ya da asıl başvuru sahibinin statüsünden kaynaklanan statü şeklinde mülteci olarak tanınan kadınların statülerinin kanıtlanması, geri göndermeden korunmaları ve bu statünün beraberindeki haklardan yararlanmaları için münferit belgelere sahip olmaları gerekmektedir.

43. Taraf Devletler, yalnızca iltica talebini destekleyecek belgelerin eksikliğinden dolayı, bir kadın sığınmacının inanılırlıktan uzak olduğunu düşünmemelidir. Taraf devletler bunun yerine, birçok ülkede, kadınların kendi menşe ülkelerinde bazı belgelere sahip olmadığını göz önünde bulundurmalı ve inanılırlığı başka yollarla sağlamaya çalışmalıdır.

44. Taraf Devletler, sınır polisleri ve göç yetkililerinin, kadın sığınmacılar ve mültecilerle ilgili işlem yaparken, toplumsal cinsiyet hassasiyeti konusunda yeterli derecede eğitilmiş olmalarını, denetlenmelerini ve izlenmelerini sağlamalıdır. Taraf Devletler, insan ticareti ve/veya cinsel istismar mağdurları da dahil olmak üzere kadın sığınmacı ve mülteciler için, önyargılara ve kadınlarla ilgili basmakalıp inançlara dayanmayan, düzgün işleyen bir tespit etme sistemini toplumsal cinsiyete duyarlı bir yaklaşımla kabul etmeli ve uygulamalıdır.⁴⁴

45. Taraf Devletler, insan ticaretinin toplumsal cinsiyetle ilgili zulmün bir parçası olduğunu kabul etmeli ve bunun sonucunda insan ticareti mağduru ya da insan ticareti mağduru olmaktan korkan kadınlar ve kız çocukları bilgilendirilmeli ve söz konusu kimseler, ayrımcılık ya da herhangi bir ön koşul söz konusu olmaksızın iltica usullerine erişim hakkından etkili bir şekilde yararlanmalıdır. Taraf Devletler, BMMYK “Uluslararası korumaya ilişkin kılavuz ilkeler: 1951 Sözleşmesinin ve/veya Mültecilerin Statüsüne, insan ticareti mağdurlarına ve insan ticareti mağduru olma riski taşıyan kimselere ilişkin 1967 Protokolünün 1(A)2 maddesinin uygulanması” gereği insan ticareti mağdurlarını, mülteci tanımının “sosyal grup” gerekçesi kapsamında sınıflandırılmaları için teşvik edilmekte olup taraf Devletlerin, kadınların ve kız çocuklarının yeniden insan ticareti riski altında olacakları yerlere geri dönüşlerini önlemeye yönelik tedbirleri almaları tavsiye edilmektedir.

46. Taraf Devletler, engelli kadınlar, refakatsiz kız çocukları⁴⁵, travma mağdurları, insan ticareti mağdurları ve/veya fuhuşa zorlananlar, cinsel şiddet mağdurları ve işkence ve/veya kötü muamele mağdurları da dahil olmak üzere özel koruma ve yardıma ihtiyacı

⁴³ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Programı Yürütme Komitesi'nin mültecilerin ailesinin korunmasına ilişkin kararı No. 88 (L), paragraf (b) (iii); BMMYK “Uluslararası Korumaya İlişkin Kılavuz İlkeler: Çocukların İltica Talepleri”, 9. paragraf (yukarıdaki 24. Dipnota bakınız)

⁴⁴ İletişim No. 15/2007, *Zhen Zhen Zheng Hollanda'ya karşı*, 27 Ekim 2008 tarihinde Komite tarafından kabul edilen görüşler, paragraf. 9.1 (a); Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin 5. Maddesine; ve genel tavsiye No. 25, paragraf 7'ye de bakınız.

⁴⁵ Çocuk Hakları Komitesi'nin menşe ülkeleri dışında bulunan refakatsiz çocuklar ve ailesinden ayrı düşmüş çocuklara muameleyle ilişkin genel yorumu No. 6, paragraf. 31 (i).

olan kadın sığınmacıların erken tespit edilmesine ilişkin yeterli tarama mekanizmalarını oluşturmalıdır.⁴⁶

47. Taraf Devletler, her düzeydeki mülakat yapan ve karar alan kişilerin, toplumsal cinsiyetle ilgili iltica taleplerine ilişkin karar verirken gerekli eğitim, araç ve rehberlikten faydalanmalarını sağlamalıdır. Taraf Devletler, Sözleşmenin ilgili hükümlerinin tanınmasıyla, mevcut genel tavsiyeye ve BMMYK “Uluslararası korumaya ilişkin kılavuz ilkeler: 1951 Sözleşmesi’nin ve/veya Mültecilerin Statüsüne ilişkin 1967 Protokolünün 1(A)2 maddesi bağlamında toplumsal cinsiyetle ilgili zulüm hakkındaki kılavuz ilkeye uygun politikalar geliştirmelidir.

48. Taraf Devletler, iltica usulü ve mülteci statüsü verilen kadınların entegrasyon süreci boyunca, güvenli barınma şartları, sağlık olanakları, gıda, giysi ve gerekli sosyal hizmetler dahil olmak üzere yeterli yaşam standardını sağlamalı ve kadın sığınmacılar ile mülteciler için geçim kaynağı ve istihdam fırsatları yaratmalı ve kabul tesislerinde uygun izleme ve şikayet mekanizmalarını kurmalıdır.⁴⁷

49. Taraf Devletler, mevzuatlarında sığınma talep etmenin hukuka aykırı bir davranış olmadığını ve kadın sığınmacıların gecikmeksizin gerekli makamları durumdan haberdar etmeleri ve ülkeye yasa dışı giriş yapmalarını ya da bulunmalarını destekleyecek geçerli sebep göstermeleri halinde, ülkeye yasa dışı giriş yapmaktan ya da bulunmaktan dolayı (gözetli de dahil) cezalandırılmaması gerektiğini kabul etmelidir.⁴⁸ Genel kural olarak, hamileler ve emziren anneler, özel ihtiyaçları oldukları düşünülerek gözetli alınmamalı, çocuklar ise, gözetli aile birliğini korumanın tek yolu olmadığı ve çocuğun yüksek yararı söz konusu olmadığı sürece anneleriyle birlikte gözetli alınmamalıdır. Her münferit vakada, özellikle kadınlar ve/veya aileler için ayrı tesisler olmadığında, şartlı veya şartsız salıverilme de dahil olmak üzere gözetlinin alternatifleri düşünülmelidir.

50. Taraf Devletler, kadın sığınmacıların eşitlik ve ayrımcılık yapmama esasına göre kendilerini ifade edebilmelerini sağlamak üzere, iltica usullerinde toplumsal cinsiyete duyarlı usule ilişkin korumayı sağlamalıdır. Taraf Devletler aşağıdakileri sağlamalıdır:

(a) Kadın sığınmacıların bağımsız sığınma başvurusu yapma hakkı vardır, bu doğrultuda erkek aile fertleri yanlarında olmadan, ayrı mülakata tabii tutulabilmeli ve bu sayede kendi durumlarını ifade edebilme fırsatına sahip olmalıdırlar;

(b) Kadın sığınmacıların karar verme sürecine ilişkin bilgi almaları ve erişim sağlamaları temin edilir, bunların yanı sıra anladıkları dilde ve şekilde hukuki danışmanlıktan yararlanabilmelidirler. Kadın sığınmacılar bir kadın tarafından mülakata tabii tutulma ve kadın tercüman kullanma hakkından haberdar edilmeli ve talep üzerine gereken koşullar sağlanmalıdır;

⁴⁶ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Programı Yürütme Komitesi’nin münferit iltica sistemleri bağlamında sığınmacıların karşılanmasına ilişkin kararı No. 93 (LIII), para. (b) (iii).

⁴⁷ Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesi Sözleşmesi’nin 2 (c) ve (f) ve 3. maddeleri.

⁴⁸Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi’nin 31. maddesi

(c) Kadın sığınmacıların ilk iltica mülakatından önce yetkili hukuki temsile erişimi vardır. Gerekli hallerde, hukuki yardımdan ücretsiz olarak faydalanabilmelidirler. Refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş kız çocuklarına her zaman nitelikli yasal temsil imkanı sunulup iltica usulü boyunca kendisine yardım edecek ve çıkarlarını koruyacak bir vasi tahsis edilmelidir;⁴⁹

(d) Mülakatı yapanlar, toplumsal cinsiyete, yaşa ve diğer ayrımcılık sebeplerini teşkil eden ve kadın mülteci ve sığınmacıların insan haklarının ihlal edilmesine neden olan dezavantajlara duyarlı teknikler ve usuller kullanmalıdır;

(e) Destekleyici bir mülakat ortamının sağlanması ve böylece sığınma talep edenin, bilhassa travma, işkence ve/veya kötü muamele ve cinsel şiddet sonrası hayatta kalanların hassas ve kişisel bilgileri paylaşması da dahil olmak üzere kendisini ifade edebilmesi sağlanmalı ve mülakatlara yeterli süre ayrılmalıdır;

(f) Mülakatlar sırasında çocuk bakımı hizmeti verilmeli ve bu sayede sığınma talep edenler, çocuklarının yanında hassas bilgilerin de olabileceği taleplerine ilişkin durumu anlatmak zorunda kalmamalıdır;

(g) Kadın sığınmacı normal şartlar altında kendi iltica vakasını kanıtlama sorumluluğunu taşıırken, ilgili tüm gerçekleri ortaya çıkarma ve değerlendirme görevi sığınma talebinde bulunan kişi ve incelemeyi yapan arasında paylaşılmaktadır. İltica başvurularının kabul edilmesinde kullanılan eşik, ihtimallere göre değil başvuranın haklı nedenlere dayanan zulüm korkusu içerisinde olmasına ve geri dönüşünün akabinde zulme maruz kalacak olmasına göre değerlendirilmelidir;

(h) Bazı durumlarda başvuruyu inceleyen kimsenin, menşe ülkesindeki güvenilir devlet ve sivil toplum kuruluşları kaynaklarından insan haklarına ilişkin toplumsal cinsiyetle ilgili bilgi istemek ve toplamak da dahil olmak üzere, başvuruyu destekleyici nitelikteki gerekli kanıtları toplamak için kullanabileceği tüm yolları kullanması gerekebilir;

(i) Cinsel şiddet ya da diğer travmatik olayların iltica usulü sürecinde başvuran tarafından geç açıklanması otomatikman bu kimsenin güvenilirliğine ilişkin olumsuz bir yargıya neden olmamaktadır. Yaşanan zulmün ya da zulüm korkusunun gerçek boyutunun belirlenmesi konusundaki isteksizliğin sebebi kişinin duyduğu utanç duygusu, damgalanma korkusu ya da travma olabilir. Kadınların verdiği bilgilerin rızası olmadan aile fertleriyle paylaşılmayacağı da dahil olmak üzere mülakatların gizli doğasına ilişkin açıklamalar standart uygulamanın bir parçası olmalıdır;

(j) Gerekli olduğu takdirde, iltica mülakatından önce ve sonra psikolojik danışmanlık ve diğer destek hizmetlerine sevk etme mekanizmaları kullanılabilir olmalıdır;

(k) Başvurunun reddedilmesi halinde, kararın gerekçeleri ortaya konulmalı ve başvuran, başvurunun reddine ilişkin yetkili bir makama temyize gidebilmelidir;

(l) Kalıcı çözümler bağlamında, mültecilerin sürgünden gönüllü geri dönüşü ve güvenli, sürdürülebilir bir şekilde toplumla yeniden bütünleşmesi insanlık onuruna uygun

⁴⁹ Çocuk Hakları Komitesi'nin menşe ülkeleri dışında bulunan refakatsiz çocuklar ve ailesinden ayrı düşmüş çocuklara muameleye ilişkin genel yorumu, paragraf 21, 33, 36 ve 39'a; Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Programı Yürütme Komitesi'nin risk altındaki çocuklara ilişkin kararına No. 107 (LVIII), paragraf. (g) (viii) bakınız.

bir şekilde gerçekleştirilmelidir ve mültecilerin sosyal ve ekonomik güvenliği sağlanmalıdır.⁵⁰ Kadın sığınmacıların mülteci statülerini kabul etmiş olan Devletler, eşitlik ve ayrımcılık yapmama temelinde yerel bütünleşmeyi ve kadınların insanlık onuruna uygun muamele görmelerini sağlamalıdır.

V. Vatandaşlık belirleme süreçlerinde ve vatansızlıkta ayrımcılık yapılmaması ilkesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin uygulanması

A. Genel yorumlar

51. Sözleşme, vatansızlığın önlenmesi ve azaltılması açısından uluslararası çabalar içerisinde önemli bir araçtır çünkü vatandaşlık hakları açısından özellikle kadınları ve kızları etkilemektedir.⁵¹ Sözleşme, kadın eşitliğinin vatandaşlık konularında tam olarak korunmasını gerektirmektedir. Vatandaşlık kişi ile Devlet arasında topluma tam katılımı sağlayan kritik bir yasal bağdır. Aynı zamanda vatandaşlık bir Devletin topraklarına yasal olarak girme, bu ülkede yasal olarak kalma ve bu ülkeye başka ülkeden dönme de dahil olmak üzere başka hakların kullanılmasını ve icra edilmesini de sağlar. Bu nedenle, Sözleşmenin 9. Maddesi insan haklarının tamamının kadınlar tarafından kullanılabilmesi için gereklidir. Vatandaşlık statüsüne bakılmaksızın insan haklarının herkes tarafından kullanılabilmesinin gerekli olmasına rağmen vatandaşlık uygulamada temel insan haklarına sahip olmak için bir ön koşul olarak görülmektedir. Vatandaşlık olmadan kız çocukları ve kadınlar, hem kadın olarak, hem vatandaş olmayarak veya vatansız kişiler olarak kadına karşı daha da ağırlaşan ayrımcılığa maruz kalırlar.

52. Sözleşmenin 9 (2) Maddesi evlilik, boşanma ve kocalarının vatandaşlıkları ile ne yaptığına bakılmaksızın kadınların da vatandaşlık edinmek, elinde tutmak veya değiştirmek için erkekler ile aynı haklara sahip olmalarını gerektirmektedir. Ayrıca kadınlar Sözleşmeye göre kendi ülkelerinde de olsalar, yurt dışında da olsalar tıpkı kocaları gibi çocuklarına kendi vatandaşlıklarını aynı koşullarla aktarabilmelidirler.

53. Vatandaş veya yurttaş konumuna sahip olmayan⁵² vatansız kadınlar ve kız çocukları oy verme hakkından, kamu görevlerine aday olabilme imkanından sıkça dışlanıp, yoksun bırakılırlar ve hatta kamu yararlarına erişimleri, ikamet yeri seçme ve seyahat etme özgürlükleri ve vatandaşlık konumunun sağladığı eğitim, sağlık hizmeti, mülk edinme ve işe girme gibi birçok hak ve imkana kavuşmaları da engellenebilir.

⁵⁰ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Programı Yürütme Komitesi'nin, uzun süren (sürüncemeli) mülteci durumlarına ilişkin kararı No. 109 (LXI).

⁵¹ Uluslararası teamül hukukuna ve Vatansız Kişilerin Statüsüne Dair 1954 Sözleşmesi Madde 1(1)'e göre vatansız kişi "hukukun işleyişi dahilinde hiç bir Devlet tarafından uyruğunda kabul edilmeyen kişi" anlamına gelmektedir. 1954 Sözleşmesi'nin 1(1) Maddesi altındaki tanım Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından uluslararası teamül hukukunun bir bölümü olarak nitelendirilmiştir (A/61/10. bölüm IV. paragraf 49). Ayrıca *BMMYK, Vatansız Kişilerin Statüsüne Dair 1954 Sözleşmesi Altında Vatansız Kişilerin Korunmasına Dair El Kitabı*, Cenevre, 2014.

⁵² "Vatandaşlık" ve "Yurttaşlık" terimleri, değiştirilebilir biçimde kullanılmıştır.

54. Vatandaşlık kanunları, kadınlara doğrudan veya dolaylı ayrımcılık yapabilir. Cinsiyet ayrımı gözetmiyor gibi görünen mevzuat hükümleri, uygulamada kadınların vatandaşlık hakkından faydalanabilmelerine yönelik orantısız ve olumsuz bir etkide bulunuyor olabilir. Yabancı uyruklu birisiyle evlenmeleri durumunda, yabancı eşlerine kıyasla kadınların vatandaşlık değiştirmek arayışına girmeleri daha olasıdır ve buna bağlı olarak vatandaşlık mevzuatında onları eşlerinin vatandaşlığına geçmiş veya geçmelerini garantiye almış hale getirilmeden asıl vatandaşlıklarından çıkmalarına izin veren ya da çıkmalarını gerektiren bir boşluk varsa vatansız kalma riskleri daha yüksektir. Çoğu vatandaşlık kanununda çifte vatandaşlığın yasaklanmış olması, vatansız kalma olasılığını yükseltmektedir. Çoğu durumda kadınların kendi vatandaşlıklarını yabancı uyruklu kocalarına aktarmalarına izin verilmemektedir. Vatandaşlık kanunlarında cinsiyete veya toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık, kadınların ve çocuklarının insan haklarından faydalanmalarına ciddi ve zarar verici bir darbe vurmaya devam etmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, ciddi sayıda ülkenin vatandaşlık kanunları ve uygulamalarında ısrarla yer almakta olup, kadınların vatansız duruma düşmelerine yol açabilir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadınların da çocuklarını tıpkı babaları gibi kendi uyruklarına geçirmelerine engel olduğunda çocukları da vatansız konumda bırakabilir. Bu şekliyle kadınlara ayrımcılık uygulanması da kuşaktan kuşağa kalıcı hale gelecek bir vatansız kalma döngüsüne yol açabilir.⁵³

55. Vatansız kadınlar da dahil olmak üzere kadınlar daha önceden veya halihazırda örgün eğitim haklarına erişimden yoksun bırakılmış olabileceğinden ev sahibi ülkenin lisanında yeterliliğe sahip olmak gibi erkeklere oranla kadınlar için sağlanması daha zor şartlar veya kriterler gerektirebilecek vatandaşlığa kabule yönelik şartlar da dolaylı şekilde kadınlara ayrımcılık uyguluyor olabilir. Ekonomik açıdan kendine yeterlilik veya mülk sahibi olmak gibi diğer gereklilikler de birey olarak kadınlar için karşılanması daha zor şeyler olabilir. Yabancı birisiyle evlenerek veya yukarıda 54'üncü paragrafta açıklandığı şekilde kendisine vatandaşlık hakkı tanınabilmesi için istenen koşullar sebebiyle vatansız kalınan durumlar, kadınların ekonomik, sosyal, kültürel ve lisan açısından erkeklere bağımlı kalmalarına yol açabilir ve karşılığında da kadınları sömürü riskinin arttığı durumlara maruz bırakır.

56. Doğum kaydı da kadınların ve çocuklarının vatandaşlık hakkından faydalanabilmeleriyle yakından bağlantılıdır. Nüfus kaydı, bir kişinin hem kimliğine hem de köken (*jus sanguinis*) ya da doğum yeri (*jus soli*) temelinde edindiği vatandaşlığına kanıt sağlamaktadır. Uygulamada ise dolaylı ayrımcılık, kültürel deneyim ve yoksulluk, annelerin ve özellikle de evli olmayan annelerin çocuklarını babalarıyla eşit seviyede nüfusa yazdırabilmelerini çoğu kez imkansız kılmaktadır. Bir çocuğun doğum kaydını yaptıramamak, bir çocuğun vatandaşlık, isim ve kimlik edinme, yasalar önünde eşitlik ve hukuki ehliyet gibi haklar yelpazesinden etkin şekilde faydalanmasını sekteye uğratabilir veya geçersiz kılabilir.

⁵³ BMMYK “Vatansızlığa dair kılavuz ilkeler Madde. 4: her çocuğun vatandaşlık elde etme hakkını güvenceye almaktadır” PARAS 13-15 (Bknz. Yukarıdaki dipnot:7)

57. Ayrımcı yasalar veya uygulamalar, kadınlar ile çocuklarının kimlik ve vatandaşlıklarını kanıtlayan belgelere erişim imkanını elde etmelerine engel olabilir. Kimlik ve vatandaşlığa dair kanıt yokluğu halindeki bir kadın ve çocukları bu yüzden seyahat etme özgürlüklerine yönelik kısıtlamalar, diplomatik korunmaya erişimde sorunlar, kimlik ve vatandaşlık kanıtı belirlemeye bağlı gözaltı süresinde uzama ve nihayetinde hiçbir Devletin onları bir vatandaşlık sahibi olarak görmeyip, vatansız kabul etmesi durumunda kalabilirler.

58. Kadınların topluma tam katılımında⁵⁴ vatandaşlığın önemi düşünülünce bazı taraf Devletlerin Sözleşmenin 9'uncu Maddesine koydukları şerhlerin sayısı ve doğası, Sözleşmenin hedef ve amacını sarsmaktadır. Kadınların eşit vatandaşlık hakkını güçlendiren diğer bir çok uluslararası insan hakları belgesinde kapsanan vatandaşlık ve ayrımcılık yapılmaması hakları,⁵⁵ bahsi geçen şerhlerin geçerliliği ile bunların yasal etkisine yönelik soru işareti yaratmaktadır. Komite, Madde 9'a konulan şerhlerin geri çekilmesi ya da en azından daraltılması yaklaşımına ve taraf Devletlerin vatandaşlık yasalarında erkekler ile kadınlara resmi eşitlik sunma yaklaşımı yönünde dikkatlerini çekmekte, bu sayede özellikle de kadınlar ve çocuklarının vatansız kalmaları konusunda kadınlara yönelik ayrımcılık riskinin azaltılmasını işaret etmektedir.

B. Sözleşmenin belirli maddelerine ilişkin yorumlar

59. Sözleşmenin 9'uncu Maddesi kadınların vatandaşlık edinmek, değiştirmek veya vatandaşlıklarını korumak ve vatandaşlıklarını çocuklarına geçirmeye yönelik haklarından erkekler ile eşit temelde faydalanmalarını ortaya koymaktadır. Komite bu hakkın aynı zamanda eşe de uygulanacağı şeklinde yorum yapmaktadır.⁵⁶

60. Madde 9 (1) uyarınca ne bir yabancıyla evlenme durumunda ne de kocanın evlilik süresi içerisinde vatandaşlığını değiştirmesiyle otomatik olarak karısının da vatandaşlığının değişmeyeceğine, vatansız durumda bırakmayacağına veya kocasının uyruğuna geçmeye zorlanmayacağına taraf Devletlerce sağlanmasını gerektirmektedir. Kadınlar, ayrımcı yasalar ve uygulamaların bir sonucu olarak vatansız kalabilmektedir; örneğin, eğer kocası kendi vatandaşlığını değiştirir, vatansız duruma düşer veya ölürse; veya kadının evliliği boşanma ile biterse kadın bir yabancıyla evlendikten sonra otomatik olarak vatandaşlığını kaybeder ve evliliğe istinaden kocasının vatandaşlığını edinemez.

61. Sözleşmenin 9 (2) Maddesi taraf Devletlerin kendi vatandaşlığını çocuklarına aktarmakta kadınlar ile erkeklerin eşit haklara sahip olmalarını sağlamalarını gerektirmektedir. Taraf Devletlerin Madde 9 (2) altındaki yükümlülüklerini yerine getirmemeleri, çocukları vatansız kalma riski altında bırakmaktadır. Vatandaşlık

⁵⁴ Bknz: Genel Tavsiye No. 21, paragraf 6.

⁵⁵ İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi, Madde 15; Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, Maddeler 2, 3, 24 ve 26; Çocuk Hakları Sözleşmesi Madde 7; Irksal Ayrımcılığın Bütün Biçimlerinin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme, Madde 5; Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, Madde 18; ve Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Sözleşme, Madde 29.

⁵⁶ CEDAW/C/KWT/CO/3-4, paragraf 37.

yasalarının vatandaşlığı sadece baba tarafından akrabalık bağı ile tanınması aşağıdaki durumlarda Madde 9 (2) ihlali olmakta ve çocukları vatansız durumda bırakabilmektedir:

- (a) Baba, vatansız ise;
- (b) Babanın ülkesindeki yasalar, kendi vatandaşlığını aktarmasına çocuğun yurt dışında doğması gibi bazı durumlarda izin vermiyorsa;
- (c) Çocuğun doğumu esnasında baba meçhul ise veya anne ile evli değilse;
- (d) Baba, kendi vatandaşlığını çocuklarına aktarmanın idari adımlarını atmaya başaramamış veya çocukları için vatandaşlık kanıtı elde edememiş ise, örneğin, ölmüşse, ailesinden zorla koparılmışsa veya zahmetli belgeleri ya da diğer gereklilikleri temin edemiyorsa;
- (e) Baba, kendi vatandaşlığını çocuklarına aktarmanın idari adımlarını atmaya veya çocukları için vatandaşlık kanıtı elde etmeye isteksiz ise, örneğin, aileyi terk etmişse.

62. Sözleşmenin 1 ila 3. maddeleri de kadınların hem kendileri hem de eşleri için vatandaşlık alma haklarından erkekler ile eşit temelde yararlanabilme haklarını desteklemektedir. Bu açıdan kadınlara yönelik ayrımcılık, vatansızlığın azaltılmasına sekte vurmaktadır. Bunun aynısı, kadınlar vatansız durumdaki eşlerine kendi vatandaşlıklarını aktaramazlarsa da yaşanmaktadır. Böylesi birleşmelerden doğacak çocuklar açısından vatansızlık durumuna dair daha ileri riskler de yaratabilir.

C. Özel tavsiyeler

63. Komite'nin daha önce belirtilenler doğrultusunda aşağıdakileri henüz yerine getirmemiş olan taraf Devletlere tavsiyeleri şunlardır:

- (a) Sözleşmenin 9'uncu Maddesine koydukları şerhleri gözden geçirip, geri çekmeleri; çünkü bunlar Sözleşmenin hedef ve amacıyla bağdaşmamaktadır ve dolayısıyla Madde 28 (2) altında buna izin verilemez.⁵⁷;
- (b) Vatandaşlık edinmek, değiştirmek ve muhafaza etmek için ve de kadınların kendi vatandaşlığını çocuklarına ve yabancı uyruklu eşlerine de aktarabilmelerinde erkekler ile eşit olmalarını sağlayacak şekilde vatandaşlık yasalarını gözden geçirip, yeniden yapılandırarak bu yasaların kolay uygulanmasına yönelik mevcut engellerin kaldırılması ve Sözleşmenin 1 ila 3. ve 9'uncu maddeleri ile tam uyumlu olmasını sağlamaları;
- (c) Evlilik ile kendiliğinden vatandaşlık kazanma veya bir kadının medeni durumundaki ya da kocasının vatandaşlığındaki değişiklik sebebiyle vatandaşlığın kendiliğinden kaybedilmesini şart koşan yasaların yürürlükten kaldırılması;

⁵⁷ Genel Tavsiyeler No. 4, 20 ve 28.

(d) Özellikle de çifte vatandaşlığa izin veren yasal yapıların vatansız kalma durumuna sebep olabileceği hallerde, yabancı uyruklu erkeklerle evlenen kadınlara ve böylesi birleşmelerden doğan çocuklara çifte vatandaşlık izni verilmesi;

(e) Başka bir vatandaşlığa sahip olunması veya yeni bir vatandaşlık elde edilmesi durumunda vatandaşlığın kaybını ya da feragat edilmesini şart koştuğu için vatansızlık durumuna düşülmesine sebebiyet veren yasal hükümlere engel olunması ve böylesi güvencelerin yokluğu yüzünden vatansız kalan kadınların yeniden vatandaşlık almasına izin verilmesi;

(f) Vatandaşlık edinmek, değiştirmek veya vatandaşlığını korumak için ya da kendi vatandaşlığını çocuklarına ve yabancı uyruklu eşlerine de aktarabilmelerinde kadınlara da erkeklerle eşit haklar sunan güncel yasal ve yaklaşım gelişimi farkındalığının artırılması;

(g) Vatandaşlık yasalarında örneğin vatandaşlık tanınması mevzuatının uygulanmasında erkeklere kıyasla kadınlar için daha zahmetli olması gibi dolaylı ayrımcılığın giderilmesi;

(h) Vatansız Kişilerin Statüsüne Dair 1954 Sözleşmesinin ve Vatansızlığın Azaltılmasına Dair 1961 Sözleşmenin onaylanması veya bu sözleşmelere katılması;

(i) Kadınları kendi vatandaşlıklarından yoksun bırakıp, vatansız duruma düşürecek her türlü tedbiri kabul etmekten ve uygulamaktan sakınılması;

(j) Vatansızlığın tespit edilmesi, azaltılması ve önlenmesi ile özellikle de vatansız kadınlar olmak üzere vatansız kişilerin korunması için yürüttüğü çalışmalarda BMMYK ile işbirliği yapılması;

(k) Kendi topraklarındaki vatansız kişilerin cinsiyete göre ayrılmış istatistiklerinin toplanması, analiz edilmesi ve hazır bulundurulması;

(l) Kadınların ve kız çocukların vatandaşlık kanıtı da dahil olmak üzere kimlik belgelerine erişimde eşit haklara sahip olmalarını güvenceye alacak etkin önlemler alınması;

(m) Tüm doğumların zamanında kaydedilmesi için önlemler alınması ve bu bakımdan özellikle de ilgili bölgelerin kırsal ve ücra yerlerinde doğum belgesi kayıtlarının, tüm çocukların nüfusa kaydının sağlanmasının ve kız çocukların da erkek çocuklar ile aynı haklardan yararlanmasının önemine dair bilincin yükseltilmesi için önlemler alınması.